

OCENE – ZAPISKI – POROČILA – GRADIVO

ZAMETKI NOVE PARADIGME

Marijan Dovič: *Sistemske in empirične obravnave literature*. Studia litteraria. Ljubljana: Založba ZRC, 2004. 155 str.

Monografija Marjana Doviča v slovenski prostor prvič prinaša celovit in dovolj izčrpen pregled t. i. sistemskih in empiričnih pristopov v literarni vedi. Delo je knjižna oblika Dovičeve magistrske naloge in logična nadgradnja serije strokovnih člankov, ki jih je avtor objavljaval v zadnjih letih ter pomeni sistematizacijo in zaokrožitev njegovega raziskovanja. Dejstvo je, da izsledki in instrumentarij tovrstnih pristopov prihajajo v naš prostor z nekaj zamude, čeprav so posamezni raziskovalci (na praktični ravni še najbolj Miran Hladnik) že prepričljivo uporabljali idejne predpostavke in metode, ki jih zajema Dovičev pregled. Razloge za tako stanje kaže iskati v radikalnosti novih pristopov, saj svoje teoretske podlage iščejo izven tradicije literarne vede, predvsem v sociologiji, kulturologiji in posameznih psiholoških vidikih, s čimer se spremeni tudi pogled na literaturo.

Knjiga je zasnovana kot kompendij in poleg predstavitve osrednjih pristopov ter njihovih metateoretskih utemeljitev vsebuje prikaz praktičnih dosežkov raziskav in njihovih razvojnih možnosti. Njena pomembna kvaliteta je, da poleg samega prikaza vsebuje še kritično ovrednotenje posameznih obravnavanih usmeritev, saj avtor razbira prednosti in slabosti njihovih teoretičnih podlag in aplikacij. Ob tem večinoma pod črto niza možnosti uporabe konceptov in metod za raziskovanje slovenskega »literarnega življenja« z gledišč, ki so bila do sedaj vse prej kot običajna in sprejemljiva. Koncept raziskave je produktiven in tudi pričakovan, saj Dovičeva monografija skupaj z *Literarno kritiko* Draga Šega odpira novo serijo priročnikov, ki po zaključku zbirke *Literarni leksikon* nadaljuje oziroma nadgrajuje ogleda iz literarne vede. Nova zbirka *Studia litteraria* je usmerjena predvsem v sočasen prikaz razvoja literarne vede v svetu, kar omogoča promptnost domačega znanja. Dovičeva monografija v tem oziru služi kot opora in napotilo za študente ter raziskovalce, ki se ukvarjajo z kontekstualnimi vidiki literature in interdisciplinarnimi pristopi.

Knjiga je členjena na štiri sklope. V prvem avtor razgrne področje raziskovanja in predstavi problematiko. Drugi in tretji del tvorita jedro razprave, tj. obravnavo temeljnih sistemskih in empiričnih pristopov v literarni vedi. V zadnjem delu se podrobneje posveti relevantnim vprašanjem in problemom predstavljenih pristopov, ki jih načne že v uvodnem delu in ki terjajo podrobnejši pretres. Mednje sodijo predvsem razmerja med posameznimi teorijami in aplikacijami, odnos do tradicionalne literarne vede in njenih postopkov (hermenevtika, interpretacija) ter razmerje do tradicije empirizma.

V prvem, preglednem sklopu avtor najprej oriše genezo novih usmeritev, ki so od konca 70-ih let prejšnjega stoletja pomenile novost v obravnavanju literature, ter predstavi njihove poglavitne skupne značilnosti in nekatere razlike. Pri tem se nasloni na klasifikacijo, ki jo je opravil kanadski komparativist Steven Tötösy de Zepetnek, pokaže na njene pomanjkljivosti in jo pragmatično ter vsebinsko priredi v preglednejšo shemo (str. 20), v katero vnese tudi medsebojna razmerja posameznih pristopov. Bralca vseeno opozarja, »da so odnosi med posameznimi teoretičnimi pristopi skrajno zapleteni in jih v resnici ni mogoče zanesljivo urediti in klasificirati v shematičen sistem« (str. 19), kar pomeni, da so med njimi tudi pomembne razlike in nekompatibilnosti. Kanadčanov seznam šestih pristopov skrajša za dva, tako da ostanejo štiri temeljni sistemsko-empirični pristopi k obravnavanju literature: empirična literarna znanost (ELZ) Siegfrieda J. Schmidta, sistemska teorija Niklasa Luhmanna, teorija literarnega polja Pierra Bourdieuja

in polisistemska teorija Itamarja Even-Zoharja. Skozi celotno monografijo se izrisuje poglobljena tema novih pristopov: prevrednotenje obravnavanja literature. Kajti ne glede na vse razlike posameznih pristopov je njihova skupna značilnost jasna: dojemanje in raziskovanje literature v širšem družbenem kontekstu, kjer delujejo kompleksni družbeni in kulturni mehanizmi, ki bistveno presegajo samo besedilo. Zaradi takega izhodišča je razumljivo tudi zavračanje ali vsaj kritična distanca do tradicionalne literarne vede, ki ji novi pristopi v precejšnji meri odtegnijo znanstveno veljavo in jo prej razumejo kot predmet obravnave. Zavračanje je seveda vzajemno, saj literarnovedna tradicija načelno nasprotuje vsakršni »interpretaciji« literature s pomočjo socioloških metod.

Primarno vlogo med vsemi usmeritvami ima nesporno ELZ, ki je teoretično in praktično najbolj produktivna, razširjena in reflektirana, zato je tudi vseskozi v središču avtorjevega zanimanja, saj poleg tega, da ji je posvečen celoten drugi sklop monografije, pomeni izhodišče za številne primerjave tako z ostalimi sistemsko-empiričnimi pristopi kot tudi z literarnovedno tradicijo. Dović se najbolj opira na Schmidtovo temeljno delo nove literarne znanosti *Grundriss der Empirischen Literaturwissenschaft*. V njem koncept literature ni več opredeljen s samimi teksti, temveč z dejanji in ravnanji v zvezi s teksti v literarnem sistemu –ali splošneje: ELZ obravnava tekste v kontekstu/-ih. Literarnost je tako po ELZ tekstu samemu pripisana od zunaj in je konstrukt in ne nekaj tekstu imanentnega. Takšno metodološko in teoretično izhodišče je Schmidt oblikoval na podlagi konceptov radikalnega konstruktivizma in sistemske teorije.

Predstavitev ELZ uvede Dović s poudarjenim razlikovanjem med tradicionalno empiričnostjo in konceptualizacijo le-te v okviru Schmidtovega sistema literarne znanosti. Obrazložitvi »nove« empiričnosti nameni nekaj poglavij, v katerih razgrne oba temelja ELZ, radikalni konstruktivizem in sistemsko teorijo, ki odsevata interdisciplinarno stvano teoretično ozadje. Posebej se posveti razlagi radikalnega konstruktivizma, ki je jasen v epistemološkem izhodišču, da »subjekt nikdar nima opravka z realnostjo, temveč vedno z lastnimi izkustvi in konstrukti« (str. 22). Predstavitev bioloških, nevrofizioloških, psiholoških in socioloških teoretičnih razsežnosti radikalnega konstruktivizma in ELZ je izčrpna in nujna, saj uvaja poglede ter koncepte, ki v humanistiki niso običajni, in pokaže, da bo potrebno računati na še pogostejše prepletanje disciplin in zblíževanje humanistike ter naravoslovja, čemur se bo morala prilagoditi tudi literarna veda (znanost), če ne želi tvegati popolne družbene in znanstvene marginalizacije. Strah pred tem, kot opozori Dović, naj bi bil tudi eden od povodov za Schmidtovo prenovno literarne vede.

Drugi temelj ELZ je sistemska teorija Niklasa Luhmanna, ki je tu predstavljena predvsem v svoji abstraktniji teoretsko-sociološki obliki, manj pa literarni. Njen bistven prispevek je razumevanje literature kot avtonomnega podsistema širše družbene strukture z lastnimi zakonitostmi obstoja in razvoja. Kot njegove bistvene poteze Dović navaja razliko med sistemom in okoljem, vzdrževanje meje med njima, samorefleksivnost, avtopoetičnost in reprodukcijo lastnih enot.

Nasledki so za literarno znanost dokaj koreniti in daljnosežni. ELZ prelomi s tradicijo, ki jo sama imenuje hermenevtična, saj v ELZ »pomen in literarnost nista objektivni kategoriji, temveč kognitivni operaciji sprejemnika (vsak pomen je v resnici interpretov vložek)« (str. 41). ELZ ne predpostavlja identičnega in nespremenljivega tekstnega smisla ter se na podlagi radikalnega konstruktivizma nepremostljivo odmika tudi od tradicionalnega empirizma (pozitivizma). Dović povzame tudi Schmidtovo metodološki obrat: »ELZ se vzpostavi kot razlagalni model, oprt na empirične postopke, izpeljane iz družbenih ved« (str. 41). Teoretični in metodološki temelji ELZ naj bi ustrezali celotnemu polju humanistike in družbenih ved, s čimer se odpira možnost interdisciplinarnega povezovanja in intersubjektivne preverljivosti znanstvenih izsledkov.

Po teh pretežno teoretičnih prikazih se Dović posveti sami ELZ in sistemskemu konceptu literature. Nazorno prikaže in opiše temeljne elemente sistema: proizvodjanje, posredovanje, sprejemanje in obdelovanje. Za razumevanje dogajanja znotraj sistema je ključna Schmidtova

distinkcija med (jezikovno) komunikatno bazo in (jezikovnim) komunikatom. Prva je besedilo v materialni obliki, komunikat pa je njegova vsakokratna aktualizacija, kar je pomembno pri razumevanju kroženja teksta (komunikatne baze) znotraj sistema. Komunikatna baza sama po sebi še ni estetska, pač pa je kot taka lahko prepoznana (kot komunikat) na podlagi estetske in polivalenčne konvencije, ki vplivata na vse štiri delovalnike znotraj sistema in predstavljata mejo sistema. Na njuni podlagi se sistem literatura razmejuje od ostali družbenih sistemov in sprejema ali zavrača besedila. Posebej kritičen je Schmidt pri obravnavi obdelovanja, saj vzame pod drobnogled interpretacijo – sploh pa iskanje t. i. izvornega ali avtorskega pomena –, ki jo vključuje v sam sistem literatura, saj ji v večji meri odreče znanstveni postopek, čeprav ne zanika, da je mogoč (str. 57), medtem ko sama ELZ sodi v družbeni sistem znanosti. Vse te elemente predstavi Dović v preglednici s komentarjem, kjer je zelo nazorno razvidno, kaj je sistem literatura, kaj so njegove meje in kaj je njegovo okolje. Slednjemu namenja Dović malo pozornosti – predvidoma tudi Schmidt –, čeprav bi raziskave v to smer lahko ugotavljale učinek teksta (komunikatne baze) tudi v ostalih družbenih sistemih, saj literarno besedilo ne nastopa samo v sistemu literatura, temveč vsaj še v izobraževalnem, umetnostnem in političnem sistemu, kakor je npr. pokazal R. Močnik v *Raziskavah za sociologijo književnosti*.

V predstavitvi in analizi *Očrta* je v ospredju sinhroni vidik sistema literatura, v naslednjem poglavju pa se Dović ukvarja z diahronim razvojem literarnega sistema, kot ga vidijo Schmidt in drugi predstavniki ELZ. Izkazuje se, kar nujno sledi iz radikalnega konstruktivizma, da je literarna zgodovina konstrukcija in tvorjenje zgodb. Uместno vprašanje je tu, kako upoštevati različne metaliterarne komunikate, tiste, ki so nastajali sočasno z literaturo, in kasnejše: koliko so relevantni ter kako jih ovrednotiti v okviru sistemsko-empiričnih pristopov. Splošna metodološka vodila za literarno zgodovino v okviru ELZ so sicer podana (str. 66–67). Poleg zastavitve literarne zgodovine kot zgodovine literarnega sistema (sistemov) in ne kot zgodovine posameznih tekstov Dović nakaže Schmidtova prizadevanja za zgodovino interakcij literarnega sistema z ostalimi družbenimi sistemi. Načelno je jasno, da mora diahroni (literarnozgodovinski) prerez upoštevati tovrstne interakcije, kar je npr. ugotovil Claus-Michael Ort (str. 64), vendar bi na to temo smeli pričakovati več konkretnih analiz in komentarjev, čeprav je nemara tudi res, da ustrezne interdisciplinarno veljavne metodologije medsystemskih vplivov kljub prizadevanjem ELZ še niso dovolj razvite, tako da Dović teh aspektov ne vzame v podrobnejši pretres.

Nadalje so predstavljene predvsem literarne razmere v 18. stoletju z vidika literarnega sistema (posameznih delovalnih vlog). Razvidno je, kako široko je Schmidt zastavil analizo takratnega stanja družbenih sistemov, rezultati pa so sicer primerljivi s tistimi, ki jih predstavi Aleš Debeljak v *Postmoderni sfingi*, njih večina pa je že desetletja del sociologije. Povzetek in stvaren ter kar nekoliko streznujoč komentar radikalnokonstruktivističnega pogleda na zgodovino uvrsti Dović v posebno podpoglavje, kjer izpostavi potrebo kontekstualnega in sistemskoteoretičnega obravnavanja zgodovine ter zavedanje, da gre pri njej le za specifičen konstrukt. Schmidtov pristop označi kot sociološki poskus opisati literarno zgodovino od zunaj, iz sistema znanosti, kar pa je skorajda nemogoče prav zaradi nepremostljive povezave opazovalnega sistema znanosti (ELZ) z obdelovanjem literature (vrednotenjem) kot delom samega sistema.

Na naslednjih straneh je analiziran odnos ELZ do literarne sociologije, psihologije, kritike in pouka. V zvezi s sociologijo je bilo že precej napisanega, pa vendar se Dović ponovno loti razmerja med naivno sociologijo in ELZ, kar je tudi vsebina druge knjige Schmidtovega *Očrta*. Nespregljiva je stalna potreba po razmejevanju ELZ od »naivnih« socioloških prednikov. S prilastkom naivni (poleg izraza sociologiziranje) je zadoščeno tradicionalni literarni vedi ali hermenevtičnemu mainstreamu po Schmidtu, kar ni le previdnost, ampak potreba za pridobivanje znanstvene relevantnosti. Ponovno je izpostavljeno obdelovanje literature, in sicer v okviru razmišljanja o literarni sociologiji in literarni kritiki, ki predstavlja jedro obdelovanja in vrednotenja literature znotraj literarnega sistema. Kritika ne sodi v ELZ, v sistem znanosti; ni znanost

o literaturi, temveč njen predmet. Izsledki kritike in drugih obdelovanj niso dejstva, temveč podatki za analizo (druge stopnje), tako da zanje načeloma veljajo enake zahteve kot za primarni tekst, t. i. literarno besedilo (umetnino). Torej ne sodijo v okvir dejstvene konvencije, ki velja v sistemu znanosti, ampak so zamejeni s kriteriji estetske in polivalenčne konvencije, kar je precejšen obrat od ustaljenega pojmovanja. Dović nato našteje Schmidtove zahteve za izboljšanje kritike, za katero bi skrbele neodvisne institucije, vendar ugotavlja, da gre za utopičen projekt, saj kritika ne more biti popolnoma neodvisna, kajti kritik kot profesionallec je aktiven v več vlogah hkrati (avtor pri založbi, pisec kritike, urednik, član uredništva ipd.). To je še posebej značilno za majhne literarne sisteme, tudi slovenskega, na kar pod črto opozori Dović.

Tretji del knjige se prične s predstavitvijo sistemske teorije Niklasa Luhmana. Njegova teorija je predvsem splošna družbena teorija, ki na različnih nivojih zajema tudi podsisteme kulture, umetnosti in literature, kar je prikazano v preglednici na str. 106. Avtor v tem poglavju nadaljuje s obravnavo elementov sistemske teorije, predvsem konceptov umetnosti in komunikacije, osredotoči pa se na Luhmanovo videnje razvoja umetnosti kot sistema, zlasti v smislu evolucije avtonomije. Poglavje o sistemske teoriji je zadolženo za splošni premislek o umetnosti v družbi, po katerem se zgleduje tudi ELZ. Luhmanovo abstraktnost in teoretičnost predstavi Dović na zelo razumljiv način, kar je dobrodošlo predvsem za nesociologe. V zaključku poglavja so zgoščeno podane še nekatere druge sistemske obravnave, ki niso toliko odmevne, prikazujejo pa posamezne primere uporabe sistemskoteoretičnih prvin (npr. avtopoetičnost in samorefleksivnost). Prisotna je tudi kritika sistemske teorije, v prvi vrsti na račun abstraktnosti in gostote konceptov, ki samo literaturo potiskajo v ozadje. Tudi Dović na koncu podvomi o produktivnost teh pristopov za samo obravnavanje literature, izpostavi pa njihov velik vpliv na sodobne usmeritve literarne vede.

Naslednje poglavje je posvečeno sociologiji Pierra Bourdieuja, kjer se le-ta dotika literature. Prevladuje analiza njegovega temeljnega koncepta literarnega polja, ki je podoben pojmu literarni sistem, sicer pa se opazno razlikuje od ELZ in Luhmanove teorije. Tudi spremljajoči koncepti so precej drugačni (npr. različne oblike kapitala) in izhajajo iz njegove širše sociološke teorije. Podobno kot v prejšnjem poglavju je tudi tu predstavljen zgodovinski pregled nastanka literarnega polja v 19. stoletju, ob katerem je nastal pojmovni aparat, tako da je, kot zapiše Dović, konceptualizacija literarnega polja teorija in aplikacija hkrati. Bourdiejeva analiza se od primerljivih razlikuje v tem, da je narejena z upoštevanjem alokacije družbene moči v skladu z distribucijo različnih oblik kapitala v družbi. Literarnemu polju kot razlikovalno značilnost pripisuje obrnjen ekonomski red, saj ima tu simbolni kapital večjo veljavo od ekonomskega. Kritično se loti iluzije o vrednosti umetnosti, umetnika kot kreatorja razkrinka kot pozo, umetnino kot fetiš (kreacijo) reducira na proizvod, ki je vpet v neprestani boj za kulturni prestiž in kanonizacijo ter razgalja razmerja moči znotraj polja, zlasti vlogo »posvečevalcev« (kritikov, literarnih zgodovinarjev) prave literature. Dović v opombi na str. 128 anticipira Bourdieuja in omeni, da je igra vzdrževanja iluzij potrebna za obstoj polja kot poroka kritične opozicije golemu kapitalu. Iz tega je moč izpeljati bolj streznjujočo tezo, da polje kulturne produkcije koristi ekonomskemu kapitalu, saj postavlja kritična vprašanja tam, kjer ni družbene moči, zato obstoj polja ni vprašljiv – nenazadnje ga vzdržuje prav ekonomski kapital (polje moči) – vprašljiva je morda avtonomija sama. Dović pokaže, da se Bourdieu kritično loti tudi same estetike, ki jo zapopade kot zgodovinsko institucijo, ki preko izobraževanja in vzgoje vpisuje svoj kod v posameznika in ne vsebuje aksiomov naravnega, univerzalnega, nadzgodovinskega občutka lepega, ampak je norma.

Polisistemska teorija Itamarja Even-Zoharja je naslednji obravnavan sistemsko-empirični pristop. Dović povzema, da se ta usmeritev eksplicitno naslanja na izsledke ruskega formalizma, predvsem njegove druge faze, ki jo Even-Zohar imenuje dinamični funkcionalizem (str. 139). Polisistemska teorija je všteta med ostale tri, čeprav njena teoretska podlaga ne izvira iz konstruktivizma ali sociološke sistemske teorije, vsebuje pa empirične metode ter raziskuje literaturo v

medkulturnem kontekstu. Literaturo pojmuje kot semiotični sistem, ki je del kulturnega sistema in je razumljena kot mreža relacij v obliki Jakobsonove šestdelne sheme komunikacije, ki jo priredi za literaturo (str. 160). Even-Zohar v razpravo vključi tudi prevodno, otroško in trivialno literaturo ter oblikuje koncepte središča in periferije, primarnega in sekundarnega v literarnem polisistemu ter literarne interference in repertoarja. Posveti se prevodni literaturi, načinu prenosa funkcij teksta (transfer), pomembni so zanj medliterarni in medkulturni stiki, kar ponazori ob vprašanju odvisnosti hebrejskega literarnega polisistema od ruskega. Dović opiše vse težave kulturnega transferja, izdelave hebrejske literature in pogovornega jezika ter se zelo pozitivno opredeli do polisistemske teorije, saj kljub njeni manjši teoretični konsistenci v primerjavi z ostalimi sistemskimi pristopi ponuja uporaben teoretični okvir za raziskovanje literature, ki ga je moč uporabiti tudi za slovenski prostor, saj je naš literarni polisistem majhen in že zato odvisen od drugih literatur.

Na koncu poglavja je predstavljena še nizozemska empirična smer IGEL (Internationale Gesellschaft für empirische Literaturwissenschaft) kot najbolj aplikativen del sistemsko-empiričnih raziskav. Njeni predstavniki se naslanjajo na tri temeljne usmeritve: ELZ, sistemsko teorijo in teorijo literarnega polja. Dović našteje vrsto avtorjev in raziskav, ki sila kritično obravnavajo ustaljene predstave o literaturi, njeni recepciji in obdelavi. Skupna točka vseh je, da ni univerzalnih meril kvalitete in vrednosti literarnih del, ki bi jih le-ta sama vsebovala, pri čemer so še najbolj razgaljene literarne revije, nagrade in literarna kritika, ki se razkrije predvsem kot promocija kritika ter instrument za razvoj njegove kariere literarnega poznavalca.

Zadnji sklop, Sistemsko-empirični pristopi in literarna veda, razširja in pogloblja uvodni razmislek o dometu predstavljenih pristopov, njihovih medsebojnih razmerjih in odnosu do tradicij v literarni vedi, kjer prednjačijo predvsem hermenevtika in problem interpretacije ter pozitivizem. Avtor ponovno poudari temelje, v ospredju je konstruktivizem kot nova paradigma v interdisciplinarnem diskurzu, in koncepte ELZ, kjer je bistvenega pomena komunikat ter Schmidtovo zavračanje hermenevtike in interpretacije kot neznanstveno početje, ki jima očita težnjo po univerzalizaciji edine prave interpretacije, saj ta v množici komunikatov ne more obstajati, ker je tudi samo razumevanje teksta konstrukt. Dović na kratko preleti še hermenevtični pogled na tekst in ga primerja s konstruktivizmom in sistemsko teorijo, pri čemer pokaže na presenetljivo bližino hermenevtike in radikalnega konstruktivizma in na Schmidtovo nekoliko redukcionistično pojmovanje hermenevtike. Premišljevanje sklene z ugotovitvijo o nerešljivosti problema interpretacije v literarni znanosti. Pri določevanju meje med pozitivizmom in sodobno empirijo (predvsem ELZ in IGEL) Dović najprej preleti empiristični historiat, kar mu zatem omogoča jasnejšo razmejitev med njima in prepričljive ter konsistentne sklepe. Razlika, na kratko povedano, je v različnem razumevanju dometa objektivnosti spoznavanja in resnice, medtem ko same (»naivne«) metode ostajajo sprejemljive, saj gre za obdelovanje podatkov, zopet pa je temelj razlikovanja radikalni konstruktivizem. Ponovno je poudarjen pomen sociologije, ki vsaj pri Schmidtu postaja osrednji del literarne vede, ne le pomožna panoga. Vzrok za to je »težnja, da bi literaturo razložili v širšem družbenem kontekstu. Tako se literarna veda umešča najprej v kontekst kulturnih študij in potem seveda v najširši sociološki kontekst« (str. 192). Dović ob diskusiji o razmerju med tradicijo in sodobnimi eksaktnejšimi pristopi relativizira nesoglasja med usmeritvami kot bolj deklarativna kot idejna in nakaže rešitev v smeri njihovega prepletanja in dopolnjevanja ali vsaj sobivanja. Tudi naslednje poglavje je nadaljevanje v začetku predstavljene problematike: koliko lahko v resnici govorimo o enotnosti sistemskih in empiričnih pristopov v literaturi. Dović tu povzema posebno številko revije *Canadian Review of Comparative Literature* (CRCL). Že med samo obravnavo posameznih usmeritev se je pokazalo, da so razlike kar precejšnje in da gre za »dokaj nehomogeno družbo« s svojimi specifikami. Nekoliko več besed je tokrat namenjeno Bourdiejevi teoriji literarnega polja, predvsem v razmerju do Luhmanove sistemske teorije. Dović izčrpneje predstavi Bourdieju nenaklonjene raziskovalce

in skupaj z njimi kritično opredeli njegovo teorijo kot »sociologizacijo« sicer manj banalne vrste. Po drugi strani pa pritrjuje njegovim tezam in priznava uporabnost konceptov, saj zajemajo konkretne, razvidne in aktualne pojave. Koncept ekonomije kapitalov ter prizemljitev pomena literature načenjata samo avtonomijo literarnega (umetnostnega) polja (sistema) in njegov poseben status v družbi, ki je morda sam konstrukt, iluzija, saj se vse njegove geneze berejo kot idealna zgodovina in reminiscenca na zlato dobo Literature. Luhmanova teorija se nemara bolj sklada z verjetjem (fundamentalno ideologijo) literarnega znanstvenika, pa čeprav je za samo raziskovanje manj primerna – Dović pravi, da je svojemu predmetu ustrežnejša, zapleta pa se v lastni teoriji. Po Luhmanu naj bi umetnost zasedala posebno in privilegirano mesto v družbi, saj naj bi dajala resnici o družbi možnost pojavljati se v družbi. Taka predstava samo krepi njeno funkcijo amortizacije družbenih napetosti in ekstremov, ki se sproščajo v ekonomsko in politično irelevantnem polju, ki nima prave moči. Ob robu polemik se še najbolj stvarno zdi mnenje D. Fokkeme, ki ugotavlja, da teorije različno uspešno rešujejo probleme, nobena ni idealna in univerzalna. Kljub prodornosti in precejšnjem zasuku v definiciji predmeta obravnave ter uporabi novih metodologij pa Dović meni, da ne gre za novo paradigmo v proučevanju literature, ampak le možnost, ki izpostavlja literaturo v kontekstu.

V predzadnjem poglavju sledi še prelet recepcije sistemskih in empiričnih pristopov na Slovenskem. Očitno je, da ti pristopi še niso resneje prodrli in se le počasi uveljavljajo. Prednjači recepcija ELZ, še največ pa so njena načela praktično in teoretično izvajali Miran Hladnik, Marko Juvan, Dejan Kos in Marijan Dović, medtem ko sta Bourdieu in Luhmann dosti bolj poznana in priznana v socioloških krogih.

Na koncu avtor razmišlja še o konkretnih raziskovalnih možnostih, ki jih ponujajo sistemski in empirični pristopi. Resno je potrebno vzeti ugotovitev o uporabnosti metod in analitičnega orodja ter poziv k pogostejšemu sklicevanju na empirično pridobljene podatke, ki bi bili interpretu v oporo. Dović predlaga preučevanje in prenovo slovenske literarne zgodovine z vidika sistemske teorije, v skladu z izhodišči ELZ pa precej zapostavljena področja literarnih nagrad, založništva, vrednotenja, literarnih in kulturnih institucij, revij ipd. Polisistemska teorija ponuja praktična izhodišča za analizo položaja prevodne literature, središča in obrobja literarnega sistema in pretekle odvisnosti slovenskega literarnega polisistema od vplivnega, dominantnega polisistema in repertoarja. Vsekakor pa se kaže perspektiva in nujnost literarne vede v »prehodu od hermenevitične tekstne vede k interdisciplinarni družbeni vedi« z odločnejšo uporabo socioloških metod.

Dović v predgovoru zapiše, da se izhodiščna hipoteza, izpeljana predvsem iz ELZ, da »novi sistemski in empirični pristopi »pometejo« s starimi koncepcijami pozitivistične empirije in sociologije, Š...Č potrdi le deloma«, in sicer z novo metateoretsko podlago: radikalnim konstruktivizmom. Zdi se, da »stari« empirizem kljub vsem kritikam vendarle vsebuje metodologije, ki so uporabne za mnoge sodobne pristope sistemsko-empirične vrste. Poleg opredelitve do starega pozitivizma je odnos do hermenevtike druga točka razmejitve in samoutemeljitve sistemsko-empiričnih pristopov. V razmisleku tega razmerja se kaže vrednost monografije, saj pokaže, kako so novi pristopi sposobni v svojo znanost o literaturi vgraditi tudi hermenevitično tekstno vedo, kot metodo, ki razgrne literarno umetnino na nivoju samega besedila in katere dognanja so vključena v širši kontekst obdelovanja. Sistemski pristopi tako hermenevtike ne zavračajo a priori, temveč ji odkažejo ustrezen prostor in jo vgradijo vase kot neke vrste podsistem. Tosmerna naravnost Dovićevega pregleda bo tako nemara potisnila v kot nepotrebne predsodke do sistemsko-empiričnih literarnovednih pristopov. Najverjetneje pa je srž nesporazumov v tem, da nove teorije, kar Dović lepo pokaže, kritično reflektirajo in metateoretsko preverjajo tradicionalno literarno vedo in s tem vidno rahljajo njeno veljavnost, celovitost ter nadzor nad literaturo.

*Robert Jereb
Idrija*